

המידע הרשמי אודות הבדווים בתור נעדר-נוכח

מוראד אל-סאנע¹

ההתעלמות מאוכלוסיית הילידים בנתונים סטטיסטיים רשמיים הוא תופעה מוכרת, המתקיימת במצבים קולוניאליים, שבהם היליד הוא נעדר, בלתי נראה, לא קיים, ואין אודותיו כל נתונים המצביעים על מקומו במרחב. בהיעדרותו הרשמית של היליד מתאפשר למשטר להציג ללא כל הפרעה תמונת מצב שבה מתנהלים העניינים כשורה, באופן נורמלי ותרבותי. במקביל, שב ומופיע היליד במדיניות הרשמית, כאשר הוא "מטופל" כבעיה לאומית, המפריעה לסדר הטוב.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אוספת ועורכת נתונים סטטיסטיים, והיא מפרסמת אותם בתחומי החברה, הבריאות, הכלכלה, המסחר והתעשייה וכן בתחומים רבים אחרים², וזאת מכוח חובתה הסטטוטורית על-פי פקודת הסטטיסטיקה משנת 1972. זהו הגוף האחראי רשמית על איסוף ופרסום מידע ונתונים אודות כלל האוכלוסיות, לצורך הגשתם לדרגים המתכננים את מדיניות מתן השירותים על פי צרכי האוכלוסייה בכללותה.

ואמנם כך נוהגת הלשכה ביחס לאוכלוסיות השונות, אולם לא ביחס לאוכלוסייה הבדווית המתגוררת בכפרים הבלתי מוכרים בנגב. לגבי אוכלוסייה זו היא איננה מפרסמת נתונים מספריים, או אחרים, אודות מצבה החברתי, הכלכלי והבריאותי. אלה אינם מופיעים בשום קטגוריה. במקרים מעטים יש הפניה ל"בדווים באזור" או אל "פזורה בדווית". מן הביטויים הללו משתמע כי זוהי אוכלוסייה שולית, לא מוכרת, הפזורה "אוהל על כל גבעה" (לשון מנהלת הבדואים), ואין להתייחס אליה. התוצאה היא שגם המידע הדל הוא "טועה ומטעה". בכך יצרה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מציאות של הדרת מידע על אוכלוסייה זו, או לפחות תרמה ליצירתה.

להדרת מידע מסוג זה יש השפעה מכרעת על כל מישורי החיים של האוכלוסייה הבדווית בנגב, החל בהכרה בקיומה של אוכלוסייה כזו, דאגה לזכויות הבסיסיות ביותר שלה, כמו מי שתייה לבני אדם, וכלה בהחלת חוקי המדינה עליה ויישום עקרון השוויון. עד כה, למשל, לא מתאפשרת החלת הוראות חקיקה בענייני חינוך, בשל סירוב הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לכלול את אוכלוסיית הכפרים הבלתי מוכרים בנתונים שלה. החלת חוק לימוד חובה (תיקון מס' 16) התשמ"ד-1984 וצווי לימוד חובה (החלה בגני ילדים), התשנ"ט-1999, והתשס"א-2001 מתבצעת באופן הדרגתי באמצעות צווים שמוציא משרד החינוך לפי מדד אפיון הרשויות המקומיות ודירוגן לפי הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה. אולם, מאחר שהלשכה אינה מכילה את האוכלוסייה הבדווית במדד החברתי-הכלכלי שלה, לא הוחל עליה החוק. וכך נותרו כ-12,000 ילדים בגילים 3-4 ללא זכות חינוך-חובה בכפרים הבדווים. דוגמה נוספת היא החלטת הממשלה להעניק זיכוי מס לתושבי באר שבע והנגב (חוק הנגב-

¹ הכותב הוא עו"ד בארגון עדאלה.

² ראו את האתר הרשמי של הלשכה לסטטיסטיקה באתר: <http://www.cbs.gov.il>

2001).³ הממשלה "שכחה" לכלול בהטבה זו את 80 אלף הבדווים ולא החילה עליהם את חוק הנגב, משום שהם "אינם קיימים". על מנת לקבל את זכויותיהם, היה צורך בהצעת חוק מיוחדת, שיזמו האוכלוסייה ונציגיה בכנסת.⁴

ארגון עדאלה פנה אל הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בבקשה לשים קץ למדיניות ההדרה זו, אולם בלשכה לא משתכנעים בצורך לכלול את האוכלוסייה הבדווית בנתונים המובאים בפני משרדי הממשלה. הם טוענים כי לא ניתן לאסוף מידע זה, משום שהכפרים הבדווים אינם מוכרים ועל כן אין להם גבולות מוגדרים, ולפיכך לא ניתן לבצע בהם פעולות סטטיסטיות מדויקות. נימוק זה הוא טכני, וניתן להתגבר עליו בנקל. אפשר לשאוב נתונים אודות האוכלוסייה ומספרה ממקורות רבים. נתונים אודות מספר האוכלוסייה אפשר, למשל, למצוא במפקד האוכלוסין שבוצע בשנת 1995 על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ובו נפקדו הכפרים הבלתי מוכרים, כל בית וכל נפש, לפי מפות וצילומי אוויר (שבהן מאתרים מבנים חדשים ועל-פיהן הורסים להם את בתיהם). כמו כן ניתן לעיין במרשם האוכלוסין, בפנקסי הבוחרים (בחלוקה של בתי-הספר בכפרים הבלתי מוכרים) ולאתר את מספר האוכלוסייה המדויק; נתונים אודות מספר התלמידים ניתן למצוא ברשות לחינוך הבדווים; נתונים כלכליים אודות האוכלוסייה אפשר למצוא במוסד לביטוח לאומי ובלשכות הרווחה.

מי שמכיר את מציאות אוכלוסיית הכפרים הבלתי מוכרים, יודע כי הסיבות לאי-הכללתה רבות, אך אחת מהן היא ודאי הניסיון להימנע מלחשוף באופן רשמי את מצבם הקשה של התושבים שם, מאחר שכל חשיפה כזו תאתגר את המדיניות השלטונית כלפי הערבים הבדווים. בעתירות לבג"צ מנסים התושבים לחשוף חלקים קטנים ממצאות זו, ולחשיפה זו כוח משמעותי שקשה להתעלם מנוכחותו. לא במקרה ציין נשיא בית-המשפט העליון, השופט אהרן ברק, לפני 8 שנים בעתירת נציגי הציבור הבדווי לחבר את בתי-הספר לחשמל:

"אכן, המצב הקיים, שבו בתי-ספר נשוא העתירה של תלמידים בדווים אינם מחוברים לחשמל חמישים שנה לאחר הקמתה של מדינת ישראל, אינו מתקבל על הדעת כלל ועיקר, ומהווה תעודת עניות למדינת ישראל. מצב זה אינו יכול להימשך"⁵

ומנגד מגלה לנו השיח הציבורי הישראלי, לרבות המוסדי, תמונה הפוכה אודות קיומו/העדרו של מידע מסוג זה. אוניברסיטת חיפה, למשל, ערכה כנס על "הבעיה הדמוגרפית והמדיניות הדמוגרפית של ישראל" ובו כיכבו הנתונים אודות הבדווים. האקדמאים שהשתתפו בכנס הציגו נתונים אודות אחוזי

³ חוק לתיקון פקודת מס הכנסה (מס' 125 – הוראת שעה), התשס"א 2001, שענינו הוספת סעיף 11 ב' – זיכוי ממס לתושבי באר שבע והנגב בשנות המס 2001 עד 2003, לפקודת מס הכנסה.

⁴ הצעת חוק לתיקון פקודת מס הכנסה (זיכוי ממס לתושבי באר שבע והנגב) (הוראת שעה), התשס"א-2001 של חה"כ טלב אלסאנע, במסגרת הצעת חוק ההסדרים במשק במדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת הכספים 2002), התשס"ב-2002.

⁵ בג"ץ 4671/98 ד"ר עוואד אבו-פריח נ' משרד החינוך ואח' (לא פורסם) החלטה מיום א' באלול התשנ"ח (23.08.98).

הילודה אצל הבדווים, וטענו כי יש לפעול למען פגיעה באחוזים אלה, המהווים איום ממשי על שמירת רוב יהודי במדינת ישראל. מנין נאספו הנתונים לכנס הגזעני הזה? איך מתגלים פתאום נתונים רשמיים "מדויקים" אודות חייהם האינטימיים ביותר של הנשים והגברים הבדווים?

אולם "המידע" אודות נוכחותם של הבדווים מגיע גם למוסדות הרשמיים. כך למשל מחוקקת הכנסת חוק סילוק פולשים (חוק מקרקעי ציבור [סילוק פולשים] [תיקון], התשס"ה-2005), המציג כי דווקא הילידים הבדווים הם אלה המשתלטים על אדמות המדינה, ועל כן יש לנקוט צעדים דרסטיים על מנת למנוע מהם כניסה לאזורים מסוימים. החוק מסמיך רשויות מקומיות יהודיות לסלק את "הבדווים הפולשים" ולהעמידם לדין. חוק זה דומה במהותו ל-Group Areas Act, שייסד את האפרטהייד בדרום-אפריקה בשנת 1950, ואשר אפשר ל"שכנים הלבנים" לסלק את השחורים "מהאזורים האסורים" על-ידי פינויים והריסת בתיהם. המועצה הארצית לתכנון ולבנייה מאשרת במקביל את הקמתן של חוות בודדים בבעלות יהודים, על מנת לקיים פעולות שיטור נגד הערבים-הבדווים, הנמצאים "באזורים האסורים".

אולם מול "מידע" רשמי זה, אין מידע רשמי, או הכרה, אודות נישולם של הבדווים מקרקעותיהם החל משנת 1948, ואין שמות רשמיים לכפרים שנעקרו מהם בסמוך להקמתה של מדינת ישראל.

מכאן יוצא כי המידע אודות הבדווים הוא בבחינת נעדר-נוכח. ההיסטוריה שלהם, מצבם הסוציו-אקונומי, בעלותם על הקרקע – כל אלה הם נתונים הנעדרים מהרישומים הרשמיים. במקביל, המידע הנוכח אודותיהם מתייחס אליהם רק כאל איום פיזי לסדר הרשמי. הסינתזה של המידע נעדר-נוכח מאפשרת להזין דעות קדומות ולקדם מדיניות גזענית נגד הבדווים הילידים. אי-ההכרה הרשמית בנתונים המתייחסים למצבם תורמת, בין היתר, למניעת ניהולו של שיח ציבורי רציונלי אודות מעמדם האזרחי המקופח.